

Müslim AKDEMİR*

Frantz Fanon'da Şiddetin Meşruluğu Sorunu

Özet

Üçüncü Dünya'nın önemli düşünürlerinden olan Fanon şiddet kavramını Batı'nın Üçüncü Dünya halkları üzerindeki yıkıcı ve yok edici etkisine karşı farklı bir anlamda kullanarak yüceltmıştır. O şiddeti meşrulaştırırken, yerli halkın ezilen bilincini terk etmesi ve özgürlüklerini elde etme çabası olarak görmüştür. Fanon şiddeti bireysel düzlemde temizleyici bir güç olarak görürken sömürge insanının aşağılık kompleksinden ve umutsuzluktan kurtuluşunu da şiddetin meşrulaştırılmasına bağlar. O, şiddeti savunmaktan çok Kara Afrika'daki şiddeti açıklamak ve meşrulaştırmak niyetindedir.

Anahtar Terimler

Şiddet, Meşruluk, Sömürgeci, Sömürülen Halk, Bağımsızlık, Avrupa, Üçüncü Dünya.

Frantz Fanon's Issue of Legitimizing Violence

Abstract

Fanon, one of the most important philosophers of the 3rd world, elevates the concept of violence against the destructive and devastating effects of the West on the 3rd World people by using it in a different meaning. He, legitimating the violence, sees it as the local people's leaving their defeated awarenesses and their struggles for gaining their freedom. Considering the violence in an individual platform as a cleaning power, he relates the legitimating violence to exploited people's salvation from inferiority complex and desperation. He intend to explain and legitimate violence in black Africa rather than defending it.

KeyTerms

Violence, Legitimacy, Colonialist, Exploited People, Independence, Europe, The Third World

* Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fak., Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Şiddet yaşamın bir parçası olarak insanlık tarihinin her döneminde kendini hissettirmiştir. O, bazen kişiliği tahrip eden psikolojik travma, bazen de toplumsal yıkımlara sebep olan bir savaş aracı olarak ortaya çıkmıştır. Şiddetin neliği ve kimliği daima tartışmalı konular arasında yer almıştır. Özellikle toplumsal ve siyasal bağlamda ayrımcılık ve ötekileştirme çabalarının sonucu olduğu da yadsınamaz gerçekliktir. Arendt, tarih ve siyaset üzerine düşünmeyi iş edinen herkesin, şiddetin insan işlerinde oynadığı önemli rolün farkına varılması gereğinin altını çizerek (Arendt, 2003:14) soruna dikkat çekmiştir. Sözün bittiği yerde devreye giren şiddet felsefe tarihinde genellikle temel konuların dışında tutulmuştur. Bunun nedeni ise, felsefenin Sokrates'le birlikte, kendisinin şiddete alternatif bir etkinlik, bir diyalog olduğunu iddia ederek ortaya çıkmış olması gösterilebilir. Zira felsefe, kendisini söze dayalı bir etkinlik olarak görmüştür. Şiddet ise, sözün yer almadığı durumlarda ortaya çıkan bir olgudur (Toker, 1992:60).

Üçüncü dünyanın özgün düşünürleri arasında önemli bir yere sahip olan Martinik adalı psikiyatr doktor ve devrimci Frantz Fanon (1925-1961) yukarıda çerçevesini çizdiğimiz şiddet kavramını farklı bir yaklaşımla ele almıştır. O, Batı'nın üçüncü dünya yerlileri arasında sömürge mantığının sonucu olarak uyguladığı şiddeti sorgularken, yerli halkın şiddet karşısındaki çaresizliği tersine dönen bir şiddetle zorladığı düşüncesindedir. Bu ise, şiddeti yerli bağımsızlık hareketleri açısından meşrulaştırmaktadır. Fanon terörden söz etmiyor, kendisinin de katıldığı Cezayir bağımsızlık hareketi gibi yerli halkların sömürüye karşı verdiği mücadeleyi yüceltiyor. Soruna metin bağlamında çözüm getirmeye çalışırken, ezilen halkları bilinçlendirme amacındadır. Bu durumu J.P. Sartre'ın Yeryüzünün Lanetlileri'ne yazdığı önsözde şöyle ifade ediyor: "üçüncü dünya bu sesle kendini keşfediyor ve kendisiyle konuşuyor" (Fanon, 2007:19)

Batı bir medeniyet olarak tarih sahnesine çıktığı günden beri hem siyasal hem de düşünsel temelde kendi dışındaki dünyayı ötekileştirerek tanımlamıştır. Onun toprak ve emek hırsı, kıtaların işgal edilmesi, milyonların köleleştirilmesi ve yerkürenin her köşesinde geride kurbanlar bırakmasıyla sonuçlanmıştır. Barut, İncil, alkol ve Avrupa merkezli psikoloji bu tarihi mülk edinme ve büyüklenme misyonunun taşıyıcıları olmuştur (Sayar, 2002:146). Bu ise iki kutuplu dünya geleneğinin temellerini oluşturmuştur. Medeni-barbar, efendi-köle, soylu-köylü, sömüren-sömürülen ve burjuva-işçi gibi ikiye bölünmüş bir dünya yaratmıştır. İnsanlık tarihinin her evresinde bu iki dünyanın sakinleri farklı türler olarak algılanmış, güçlü olan zayıf olanı sömürgeleştirmeyi kendisine tanınan bir hak olarak görmüştür. Ancak bu hakkı ezilen halklar her zaman meşru görmemiş, haksızlıklara karşı direnişin meşruluğunu da farklı yollardan göstermeye çalışmışlardır. Örneğin "Avrupa'dan kaynaklanan sömürge rejimlerinin kurumları, sömürgeci ve ırkçı ülkelerin işçi sınıfının bilinçlenmeye başlaması, tekniğin evrimleşmesi, işte bütün bunlar sorunun görünümünü temelden" (Özbek, 2003:123) değiştirmiştir. Fanon da bu değişimin savunucularındandır. O da türdeş bir dünya olmadığını ezilen halklarında bu dünyada var olduğunu Avrupalı ve sömürge halkı ayrımı ile dile getirir.

Fanon sömürge halkı ile Avrupalıların yaşam alanlarındaki ayrıcalıklara dikkat çekerek iki bölgenin Aristoteles mantığı kurallarına göre birbirlerinden kesin çizgilerle karşılıklı olarak dışlama ilkesine göre varlıklarını sürdürdüğünü söyler. Ona göre

sömürgecinin şehri dayanıklı ve güvenilirdir. Işıklar içinde temiz şehirdir. İnsanlarının karnı tok sırtı pektir. Sömürge halkının şehrine gelince; kulübelerin birbiri üstüne inşa edildiği bu yerlerde; ekmeğin, etin, ayakkabının, kömürün, ışığın açlığı çekilir. Pisliğe gömülmüş, pis zencilerin ve Arapların bölgesidir (Fanon, 2007:45). Fanon'un mesajı işte bu topraksız ve ekmeksiz yoksul ülkelerin insanlarına yöneliktir.

O, Yeryüzü Lanetlileri'nde üçüncü dünyanın Batı'ya bakışını değiştirir. İlk kez yerlilerin Batı'yı "öteki" olarak tanımlamasından söz eder. Avrupa'nın ötekileştirme ve sömürgeleştirme tavrına karşı üçüncü dünyaya şöyle seslenir: "Haydi yoldaşlar şimdi taraf değiştirme zamanı. Bizi içine saran geniş karanlık örtüyü silkeleyip atmalı ve ışığa ulaşmalıyız... Hayallerimizi terk etmeli, eski inançlarımıza ve dostluklarımıza elveda demeliyiz. Yararsız ağıtlar ve kısır yalvarmalar ve kokuşmuş çabalarla zaman harcamayalım. Ağızdan insan sözünü hiç düşürmeden sokak köşelerinde, dünyanın bütün köşelerinde insanları katleden bu Avrupa'yı bir kenara bırakalım (Fanon, 2007:303), der. Fanon bu haykırışıyla Avrupa'nın bilim sanat ve felsefede ulaştığı aşamadaki başarıya duyulan hayranlığın tek yanlı bakış olduğunu, oysa Batı'nın işlediği suçlarında dikkate alan yeni bir tarih anlayışının başlatılması gereğini vurgular. O, "...esin kaynağını Avrupa'dan alan devletler, kurumlar ve toplumlar yaratarak Avrupa'ya minnet borcu ödemeyelim" (Fanon, 2007:307), der. Siyasi özgürlüğün Batı'nın lütf ve taklidiyle alınamayacağını, ancak üçüncü dünyanın kendi bağımsızlık hareketleri ile elde edilebileceğine inanır. Fanon öncelikle bağımsızlığın ezilenlerin uşakvari bilinci terk etmesi ile olacağını ve özgürlüklerin ise eşitsizlik durumunda siyasi direniş ve put kırıcı bir bilincin ortaya çıkmasıyla olacağını söyler. Fanon sadece batıyı suçlamadı, aynı zamanda sömürgeleştirme sürecini içselleştirerek süfli bir yaşam seçen üçüncü dünya entelektüellerini de eleştirdi. Ona göre, "şiddet konusunda seçkinlerin kafası net değildir. Sözlerinde şiddet yanlısı, davranışlarında reformisttirler... milliyetçi siyasi partiler pasifist, yasalıcı ve aslında düzenin, bu yeni düzenin yandaşı" (Fanon, 2007:65) dir. Bu durum yerli entelektüeller ve siyasetçilerin kendi geleneklerini kökünden söküp atmalarının sonucudur. Üçüncü dünya halklarının Batı'nın kendilerini tanımladığı kavramlardan tamamen uzaklaşmadıkça ve kendi dilleri ile kendilerini ifade etmedikçe, entelektüel bağımlılıktan kendilerini kurtaramayacakları görüşündedir. Siyah Deri Beyaz Maskeler adlı eserinde bu kölevari bilince büyük eleştiri gönderir. Onun eleştirilerinin amacı üçüncü dünya yerlilerini içe dönük marjinal benlikten, dışa dönük tarihsel hazır bulunuşa taşımaktır. Batının üçüncü dünyaya yönelik şiddet içeren sömürü anlayışına Fanon'un vurgusu; Sartre gibi batılı düşünürlerinde dikkatini çekmiş batı dışı bu haykırışların meşruluğunu o kendi egemenlerine şöyle ifade etmiştir: "...şiddet daha dün başlamış bir şey olsaydı, baskı ve sömürü yeryüzünde hiç var olmamış olsaydı, belki de sergilediğiniz şiddetsizlik çatışmayı yatıştırabilirdi. Ama tüm rejim, hatta sizin şiddet karşıtı görüşleriniz bile bin yıllık bir ezme ilişkisiyle yönetiliyorsa, pasifliğiniz sizi ezenlerin safına koymaktan başka bir amaca hizmet etmez" (Fanon, 2007:33-34). Sartre bir hümanisti, şiddeti öven biri değildi, ancak, onun Fanon'un sesine kulak veriş bir insanlık görevi olarak sunulmuştur.

Avrupalının üçüncü dünyaya yönelik kendi değerlerini üstün görme arzusu, sömürge bölgelerinde yerli işbirlikçilerle birlikte sömürge halkına polis ve ordunun dipçığı ile şiddetin dilini kullanarak sunulduğu için "şiddeti sömürge tebaanın evlerine ve zihinlerine taşır" (Fanon, 2007: 44), diyen Fanon; bu durum karşısında "...sömürge halkı da hak iddia edecek ve bu şiddeti üstlenip göze alacaktır. Sömürge dünyasını

havaya uçurmak artık gayet net, gayet anlaşılır bir eylem hayali” (Fanon, 2007:47) ne gelecektir. Böylece Fanon şiddeti yerli halkın kendisinin üretmediğini, sömürgecinin uyguladığı baskının bir sonucu olduğunu göstermeye çalışmıştır. Amacı üçüncü dünya insanına yönelik amacı belli olmayan yıkıcı ve kıyıcı eylemlerin bu insanlar tarafından uygulayıcılara geri döneceğini hatırlatmaktır. O, sömürgecinin baskı ve şiddetinin sömürge halkında var olan öfkenin dışarı çıkmasını engellediğini ve bunun sonucunda da sömürge halkında bu öfkenin canlı tutulduğu görüşündedir (Fanon, 2007:59).

Fanon sömürge sisteminin yerli uluslar üzerindeki yıkıcı eylemlerine karşı, sömürge halkının da şiddete dayalı mücadele verdiğini ve bu mücadelenin sömürge rejimlerini frenleyen periferik bir eylem olduğu görüşündedir. O, yeni ulusların ortaya çıkışı ve sömürgeci egemenliğin yıkılışını bağımsızlık adına meşrulaştırdığı şiddetin sonucuna bağlar. Şiddetin halk için hem bilgi sağlayıcı hem de eyleme yönelik bir rolü vardır (Fanon, 2007:74). Fanon, katıldığı Cezayir bağımsızlık hareketinin başarısını şiddete dönme sonucuna bağlarken, başta Kongo olmak üzere tüm Afrika’yı sömürsüzleştirmeyi geliştirilecek şiddet atmosferinin gerçekleşmesini önerir. O, “şiddet ilerlemeye devam eder, sömürge insanı düşmanı tanır, çektiği bütün acılara bir isim verir ve tüm öfke ve nefretini bütün şiddetiyle bu yeni yöne akıtır” (Fanon, 2007:74) der. Böylece sömürge insanı şiddeti tanır ve bundan yararlanarak kendisi sömürgeciye karşı açık açık şiddeti savunur. Fanon’un bu bakış açısı gösteriyor ki, üçüncü dünya şiddetin dışında değil, aksine tam merkezindedir ve şiddet uluslar arası ilişkilerde ezene korkunç bir tehdit oluşturmaktadır.

Çinhindi, Endonezya, Kuzey Afrika, Somali ve Angolo’daki silahlı mücadeleleri şiddetin meşruluğunun tarihsel örneği olarak niteleyen Fanon, bu bölgelerdeki yerli halkın şiddet yöntemlerine güvenmede kararlı oldukları ve kendilerini zor yoluyla ifade ettiklerini söyler. Ona göre sömürge halkı şiddeti mutlak bir praksise dönüştürmüştür (Fanon, 2007:87-89). İster simgesel ister somut anlamda Avrupa’ya karşı yerli halktan karşılığıdır. Fanon “şiddet bireysel düzeyde karşı temizleyici güçtür. Sömürge insanını aşağılık kompleksinden, umutsuzluk ve pasiflikten kurtarır. Ona cesaretini ve özgürlüğünü yeniden kazandırır” (Fanon, 2007:98), der.

Sonuç olarak denilebilir ki; Fanon üçüncü dünyanın yerlilerini batı karşısında aşağılık duygusundan kurtarmak için, bu toplumların batıyı algılayışlarını tersine yazarak sömürgeci mantığı çözmeye çalışmıştır. O, Batı’yı “yürüyen beyaz yalanlar” olarak tanımlarken, modernizmin ötekine bakışını sahtecilikle suçlamıştır. Bunu yaparken de yerliliği hem metin bağlamında hem de siyasi bilinç düzeyinde batı merkeziliğe karşı bilinçlendirmeye çalışmıştır. Başka bir deyişle Fanon üçüncü dünya entelektüellerine yeni bir söylemin hakim olmasına öncülük etmiştir. Özellikle İran’da Ali Şeriatî, Güney Amerika’da Steve Biko ve Küba’da Ernesto Che Quevara gibi devrimcilerle ilham kaynağı olmuştur.

Fanon’un düşüncesinde merkezi bir yer işgal eden şiddet neredeyse kutsal bir kalıba büründürülerek sunulmuştur (Durukan, 2004:07.2004). Bu ise sömürgeci şiddetin karşısındaki çaresiz üçüncü dünya insanının tahrip edilmiş insanlık onurunu onarıcı bir kimlik olarak onun tarafından algılanışıdır. Çünkü Fanon, şiddeti yerli halkın kendisi üretmediğini tam tersine sömürgecinin uyguladığı şiddetin geriye yansımalarının sonucu olduğu iddiasındadır. O bir psikiyatrist olduğu için şiddetle örselenen üçüncü dünya insanının bu kötü izleri hiçbir duyguyla silemeyeceğini ve ancak geri döndürdüğü

şiddetle bu durumdan çıkacağı inancındadır. Fanon'un bu bakışı ezilen halklar açısından meşru görülse de şiddetle direnişin çok anlamlı olmadığı bugün dünyada yaşanan tecrübelerden anlaşılmıştır. Kanaatimce pasif direnişler hem şiddeti dışlar hem de daha meşru zeminler oluşturur.

Son söz olarak şunu diyebiliriz ki Fanon zannedildiği gibi şiddet yanlısı değil tam tersine insancıl duyguların ağır bastığı bir düşündürdür. O her ne kadar sömürgeci anlayışlara tepkisini çaresizlik içinde şiddeti meşrulaştırarak savunsa da amacını kendi ifadelerinde bizimde katılacağımız şekilde şöyle sonlandırmıştır; “Avrupa için kendimiz için ve insanlık için, yoldaşlar bir başlangıç yapmalı, yeni bir düşünce tarzı geliştirmeli ve yeni bir insan yaratmaya çalışmalıyız” (Fanon, 2007:307-308). “İnsan onurunun yükseltildiği her zaman: insanı insana kul yapmak isteyen eğilimlere kafa tutulduğu her yerde gönlüm bunu yapanların yanında yer alacaktır (Fanon 1988:281)”. “...hiçbir araç insana hakim olmasın. İnsanın insana kulluğu son bulsun. Yani ne ben başkasının kulu olayım, nede ben başkasını kulluğa zorlayayım. Nerede olursa olsun, hangi görünüş içinde olursa olsun, insanı keşfetmeme ve onu sevmeme izin verilsin” (Fanon, 1988:287).

KAYNAKÇA

- ARENDR, Hannah (2003) *Şiddet Üzerine*, çev: Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları.
- DURUKAN, Kaan (2004) *Yarım Yüzyıl Sonra Fanon'u Yeniden Okumak*, Virgül, İstanbul.
- FANON, Frantz (1988) *Siyah Deri Beyaz Maske*, çev: Cahit Koytak, İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- FANON, Frantz (2007) *Yeryüzünün Lanetlileri*, çev: Şen Süer, İstanbul: Versuskitap.
- ÖZBEK, Sinan (2003) *Irkçılık*, İstanbul: Bulut Yayınları.
- SAYAR, Kemal (2002) *Sömürgeciliğin Karşısında Psikiyatr: Frantz Fanon*, İstanbul: Yeni Sempozyum.
- TOKER, Nilgün (1992) *Şiddete Karşı Politika: Hannah Arendt'in Şiddet Analizi*, İstanbul: Birikim Yayınevi.